

УДК 619(47+57)(091)''19''

Стегней М.М., кандидат ветеринарних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЕТЕРИНАРНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД 1917-1921 рр.

Досліджували історію розвитку ветеринарної медицини України в період 1917-1921 рр. Встановлено, що Перша світова війна майже повністю зупинила діяльність ветеринарного персоналу. Першопрчиною збільшення кількості ветеринарного персоналу в країні в період становлення радянської влади була складна епізоотична ситуація. В описуваний період діяльність ветеринарної організації була підпорядкована головному завданню - ліквідації заразних захворювань, в першу чергу – чуми рогатої худоби. Епізоотії охопили територію практично усього Радянського Союзу, що змушувало уряд організувати законодавчий орган ветеринарної медицини - Центральний ветеринарний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ.

Ключові слова: історичні аспекти, ветеринарна медицина, епізоотії, ветеринарне управління, ветеринарний відділ.

Вступ. Висвітлюючи історію ветеринарної медицини України важливим є висвітлення послідовності подій пов'язаних як із удосконаленням методів дослідження, так і подій, що сприяли розвитку тієї чи іншої галузі науки зумовленої розвитком суспільства.

Виявлення послідовності подій у науці, що призвели до її сучасного стану, і для виявлення в історичному плані проблем і досягнень, стали відповіддю на вимоги практичної діяльності людини. Поглиблене вивчення подій зумовлених діяльністю людей, спонукали розвиток тієї чи іншої сфери діяльності людини, зокрема ветеринарної медицини. Адже, на початку ХХ ст. стимулом для розвитку ветеринарної медицини в країні була боротьба з епізоотіями тварин, що потребувало збільшення чисельності ветеринарних фахівців, підвищення їх кваліфікації і розширення мережі ветеринарних установ.

Матеріал і методи досліджень. Матеріалом дослідження були видання періодичної преси, архівні матеріали Державного архіву м. Києва. Основою методологічного дослідження є фундаментальні дані наукового аналізу - принцип історизму і системності. При проведенні досліджень використані хронологічний, системний, порівняно-історичний і аналітичний методи.

Результати дослідження. Перша світова війна (1914-1917 рр.) майже повністю призупинила діяльність ветеринарного персоналу. Значна частина ветеринарних працівників була мобілізована в армію [1]. Прикордонні охоронно-карантинні пункти і транспортні ветеринарні ділянки, у більшості випадків, припинили своє існування, що також погано відбилося на ветеринарному благополуччі країни. Значна кількість земських і міських ветеринарних лікарень і пунктів не діяла. У зв'язку з цим у багатьох губерніях

країни організовувалися шеститижневі курси для підготовки осіб з проведення щеплення тваринам і для виконання деяких видів ветеринарної роботи. Особам, які пройшли підготовчі курси, дозволялося проводити туберкулінізацію і малейнізацію, проводити відбір патологічного матеріалу, дезінфекцію, термометрію, збирати дані про поширення епізоотій в увіреному регіоні. При проходженні цих курсів основна увага приділялася боротьбі з епізоотіями, які під час війни були особливо поширені [2].

До того ж залишилася важка спадщина від царської Росії, де не було єдиного державного ветеринарного законодавства і ветеринарні заходи не носили планового характеру.

У період громадянської війни стан тваринництва ще більше погіршав, і поширення інфекційних хвороб набуло великих масштабів.

Якщо до початку війни чума рогатої худоби була тільки в Закавказзі і в Східному Сибіру, то в 1917 р. вона прийняла небувалі розміри, поширившись із Закавказзя в Донську, Ставропольську, Астраханську, Пензенську, Тульську, Калузьку і Московську губернії, в Кубано-Чорноморську область, на Україну, у Білорусію, Киргизькі степи. У губерніях південно-східної частини Росії загинуло від чуми за 1917-1918 рр. більше 500 тис. голів великої рогатої худоби.

В січні 1920 р. чума лютувала в губерніях Астраханською, Царицинською, Саратовською, Тамбовською, Воронежською, Курською, Ставропольською, в Кубано-Чорноморській області, в 43 повітах і 635 пунктах. У лютому чума з'явилася в Донській області, в травні - в Пензенській губернії, в липні - у Вітебській, Гомельській, Смоленській, Тульській, Калузькій губерніях і у Білорусії, у вересні - в Рязанській губернії. Таким чином, у вересні 1920 р. чума була в 18 губерніях і у Білорусії [3]. У вересні 1921 р. чумою рогатої худоби було охоплено 24 губернії, 95 повітів і 3060 пунктів.

У перші роки молодій Радянській республіці довелося провести велику роботу по зміцненню тваринництва і в першу чергу організувати комплекс державних заходів, спрямованих на боротьбу з епізоотіями[4].

Реалізація заходів у боротьбі з епізоотіями утруднювалася у зв'язку з недостатністю ветеринарних фахівців; тому Рада Народних Комісарів прийняла постанову про доцільність діяльності ветеринарних лікарів і фельдшерів.

У березні 1917 р. в Україні була створена Українська Центральна Рада, главою якої був обраний М. Грушевський [5]. У зв'язку з цим було організовано тимчасовий уряд Міністерства внутрішніх справ у розпорядженні, якого знаходилося і ветеринарне управління. Пізніше тимчасовий уряд передав увесь правлінський ветеринарний нагляд в розпорядження губернських земств і міських самоуправ, які виділилися в самостійні земські одиниці. З проголошенням Української Народної Республіки ветеринарне управління було консультативним органом і підкорялося Українській ветеринарній раді, до складу якої входили делегати від губернських ветеринарних з'їздів і ветеринарного відділення при Генеральному секретаріаті у військових справах. У обов'язки Української ветеринарної ради входило: – консультація і

забезпечення потреб української народної республіки; – видання плану ветеринарної організації в Україні; – об'єднання ветеринарної справи громадських організацій; - організація ветеринарно-санітарного законодавства в Україні. Таким чином, була створена законодавча база ветеринарії в Україні[6,7].

Видання декретів мало велике значення для підвищення ефективності заходів, спрямованих на ліквідацію заразних хвороб і, в першу чергу, чуми великої рогатої худоби і сапа коней.

В травні 1918 р. було затверджено положення про реорганізацію Ветеринарного управління у Ветеринарний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ, на який покладено загальне керівництво усією ветеринарною справою в країні.

Цей документ мав велике значення для розвитку ветеринарії. Положенням визначався принцип об'єднання керівництва ветеринарною справою в країні одним законодавчим органом. Пропонувалося приступити до розробки ветеринарного Статуту і ветеринарно-санітарних правил, створення колегії ветеринарного відділу і Головної ветеринарної наради, а також створення обласних ветеринарних управлінь або відділів при обласних і губернських радах. Встановлено підпорядкування Інституту експериментальної ветеринарії ветеринарному відділу Народного Комісаріату внутрішніх справ.

Проект вказаної постанови був підготовлений на нараді ветеринарних лікарів і фельдшерів, скликаний Комісаріатом внутрішніх справ в квітні 1918 р. в Москві. У роботі наради взяло участь 56 чоловік ветеринарних фахівців.

У травні 1918 р. Головний військово-ветеринарний комітет був реорганізований Народним Комісаріатом у військових справах в колегію Військово-ветеринарного управління армії. Головою цієї колегії і начальником Військово-ветеринарного управління був призначений А. Р., Евграфов, колишній голова Ветеринарного фронтового комітету Західного фронту.

Щоб знайти чіткі форми організації ветеринарної справи і проведення заходів у боротьбі із захворюваннями тварин Центральний ветеринарний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ скликав в червні 1918 р. в Москві Всеросійську нараду представників ветеринарних організацій.

На нараді, що відбулася, був схвалений принцип єдності радянської ветеринарії і зосередження усієї ветеринарної справи в одному органі; були затверджені проекти положень про Центральний ветеринарний відділ Народного Комісаріату внутрішніх справ, прийнято положення про організаційну структуру губернських і обласних ветеринарних організацій, причому в завдання губернської ветеринарної Ради повинно було входити "провадження в життя загальних для Російської Федеративної Республіки законів і розпоряджень в галузі ветеринарії і тваринництва".

Крім того, була затверджена схема організації військової ветеринарії, на чолі якої повинне було стояти Головне військово-ветеринарне управління.

Слід зазначити, що військова ветеринарія була організована ще в 1851-1852 рр., коли були введені посади корпусних ветеринарних лікарів, старших і

молодших ветеринарних лікарів, який підкорялися корпусним ветеринарам. У 1864 р. посада корпусного ветеринарного лікаря і старших ветеринарних лікарів була скорочена, але введена посада окружного ветеринара, який підкорявся медичному інспекторові і при цьому був повністю позбавлений самостійності [8].

У рішеннях боротьби з епізоотіями вказувалося, що безладне переміщення худоби під час війни, що призначалася для продовольства армії, по різних напрямках, без дотримання встановлених заходів відносно попередження поширення епізоотії, стали причиною загрозливого розвитку найбільш небезпечних з них – чуми і повального запалення легенів рогатої худоби. З іншого боку, при спішній демобілізації кінського складу армії, сап і короста, що досягли за час війни дуже значного поширення серед військових коней, були рознесені всюди по території країни і отримали настільки сильне поширення і розвиток, що боротьба з ними, так само як і з двома згаданими вище епізоотіями, могла дати позитивні результати лише при проведенні заходів в державному масштабі.

Нарада визнала необхідним видати декрети, що регламентують загальні основи заходів проти епізоотії чуми рогатої худоби, повального запалення легенів і сапа; вироблення загального для країни ветеринарно-санітарного закону, який діяв би аж до видання такого підтвердження з боку центральної влади, при цьому слід залишити в силі усі видані по губерніях країни обов'язкові постанови по ветеринарії; швидке видання декрету про відновлення закону відносно перевезення гуртової худоби по залізницях і водних шляхах; утворення особливого епізоотичного фонду на заходи проти заразних хвороб тварин; організацію Централізованого постачання ветеринарним відділом місцеві ветеринарні організації інструментами, медикаментами і дезінфекційними засобами; широку інформацію про появу нових вогнищ чуми рогатої худоби і повального запалення легенів; видання Центральним ветеринарним відділом популярних брошур, листівок, плакатів і ін. в цілях ознайомлення населення з суттю заразних хвороб і заходами боротьби з ними і широке постачання вказаною популярною літературою і в першу чергу найбільш загрозливих відносно тих або інших епізоотії губерній.

Висновки. 1. Перша світова війна стала чинником руйнування ветеринарії в країні. Протиепізоотичні заходи і лікувальна робота проводилися згідно рішення нарад ветеринарних лікарів.

2. Складна епізоотична ситуація в досліджений період, супроводила відкриття нових посад ветеринарних фахівців і розширення ветеринарної мережі в країні. В першу чергу це бактеріологічні лабораторії і інститути, робота яких була спрямована на знищення епізоотичних вогнищ.

Література

1. Вербицький П.І., Достоєвський П.П., Рудик С.К. Історія ветеринарної медицини України за ред. проф. Рудика С.К. / П.І. Вербицький. – К.: «Ветінфом», 2002. – 384 с.

2. Общая характеристика ветеринарно-санитарного состояния Киевской губернии за январь 1916 // Ветеринарная хроника Киевской губернии. – 1916. – №1. – С. 3-4.
3. Коропов В.М. История ветеринарии СССР / В. Коропов. – М.:, 1954. – 430 с.
4. Никитин И. Н., Калугин В. И. История ветеринарии / Н. Никитин. – М.:, 1988. – 128 с.
5. Письмо ветеринарного управления временного правительства Министерства внутренних дел Губернским комиссарам №262 от 27.08.1917 г. // Державний архів м. Києва. – Ф.163., Оп. 11., ЕД.хр. 11. – С. 11-12.
6. Верстюк В. Українська центральна Рада. / В. Верстюк. – К.:, Заповіт. – 1977. – 344 с.
7. Твердження ухвалені I Всеукраїнським ветеринарним з'їздом у м. Києві 30 листопада 1917 р. // Вісник ветеринарної медицини. – 1918. – Ч.2. – С. 19-21.
8. Евсеенко С.С. Сто лет назад и теперь / С. Евсеенко Вестник общественной ветеринарии. – 1913. - №6. – С. 271-286

Summary

Investigated the history of development of veterinary medicine of Ukraine at the 1917-1921 years. It is set, that the World War I almost completely stopped the work of veterinary stuff. The origin of amount growth of veterinary stuff in the country by the period of the authority establishment was the complicated epizootic situation. In the described period, activity of veterinary organization was under the most important task – to eliminate the contagious disease, firstly to eliminate plague of cattle. Epizootics covered the territory of almost all Soviet Union, what made the authorities to organize the legislature of veterinary medicine – Central veterinary department of Public Commissary of internal affairs.

Key words. *History aspects, veterinary medicine, epizootic, veterinary direction, veterinary department.*